

CONTRIBUȚIE LA ISTORICUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI SĂTESC DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN SEC. XVIII—XIX. ȘCOALA DE LA AGIEȘTI

de NICOLAE ANDERCO

În condițiile destrămării feudalismului și sub influența pătrunderii ideilor iluministe, complexul fenomen al satisfacerii, pe calea învățaturii de carte, a trebuințelor spirituale și practice — determină încă de la începutul sec. al XVIII-lea în țările noastre întemeierea unor instituții statornice de educație și instrucție, depășindu-se astfel stadiul anterior al învățămîntului pe lîngă minăstiri, curți domnești sau dregătorii locale.

Aceleași cerințe de ordin practic le descoperim și în lumea satelor, fapt care conturează într-un mod nou, în timp și spațiu, aria răspîndirii științei de carte, semnalînd în același timp procesul vast al angajării acestei lumi în viața social-politică a țării.

Problema existenței școlilor sătești în sec. XVII—XIX în Țara Românească a fost tratată pînă în prezent într-o mai mică măsură. Considerăm că acest lucru se datorește în primul rînd faptului că înființarea oficială a unor asemenea școli abia în anul 1838, de către guvernul domnitorului Al. D. Ghica, acreditase ideea că despre un învățămînt în lumea satelor nu se poate vorbi decît după această dată. Chiar cercetătorii mai vechi ai istoriei învățămîntului nostru — amintindu-i doar pe V. A. Urechia, N. Iorga — menționează în operele lor ca o raritate cîteva nume de dieci, grămăticii, dascăli, care știau să scrie în limba română. Ori, astăzi este cunoscut faptul că sec. al XVII-lea cunoscuse deja cîteva din realizările majore ale vechii culturi românești: triumful limbii române ca limbă de cultură, formarea unui instrument de expresie unitar pentru toate cele trei țări române prin marile scrieri ale veacului, statornicirea tiparului și punerea bazelor unui învățămînt cu caracter superior, lărgirea interesului pentru literatura istorică și beletristică, punerea problemei originii poporului român și a unității sale etnice.¹

¹ *Istoria României*, Volum III, București, Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 525.

Numai din primul sfert al secolului al XVII-lea se cunosc ca fiind redactate în Țara Românească, 665 de documente în limba română de către 264 de dieci, dascăli, grămăticii, logofeți etc.²

Secolul al XVIII-lea va pași mai departe pe calea deschisă de epoca anterioară, îmbogățind o experiență culturală care începea să aibă deja o tradiție.

Alexandru I. Ipsilanti Vodă, considerat de V. A. Urechia ca „re-organizatorul învățămîntului în Muntenia“, printr-un hrisov din timpul primei sale domnii (1776), cere mitropolitului o situație a școlilor din țară. Documentul domnesc amintește și școlile de la sate cerind a se indica unde este școală, în ce sat, numele dascălului, cîți copii sînt în școală și dacă dascălul își dă străduința cuvenită,³ dovadă incontestabilă a existenței unei „rețele“ școlare și în mediul sătesc nu numai în cel orașenesec.

Considerăm că numai astfel se poate explica ușurința cu care Eforia Școalelor a putut găsi în fiecare sat cite un candidat de învățător, cînd în 1838 au luat oficial ființă școlile satești, în Țara Românească. Și faptul că acești candidați de învățători, în marea lor majoritate, nu au fost recrutați din rîndul cîntăreților bisericești care, de bine de rău, cunoșteau „slovenirca“ dovedește încă odată că satele noastre aveau și alți știutori de carte, că încă înainte de acea vreme au existat unele preocupări pentru școală în satele Munteniei.

Numeroase documente ale frămîntatului veac fanariot vorbesc despre școli înființate în mediul rural, fie prin grija mitropoliei — pe lângă mănăstiri și biserici — fie din inițiativă particulară pe la diferite moșii. În această a doua categorie se încadrează și școala din Agiești (Sinești), plasa Mostiștii din sud Ilfov. De fapt din documentele păstrate rezultă că numai în apropierea Bucureștilor au funcționat școli la Buftea (1752)⁴, Tărtășești, Grecii, Buda, Obilești etc.⁵

În arhivele Muzeului de istorie a municipiului București se păstrează un număr de 14 documente și manuscrise referitoare la școala de la Agiești, primul datînd din august 1785, iar ultimul din 14 august 1817, atestînd funcționarea acestei școli particulare din mediul rural pe o perioadă de peste 30 ani.⁶

Primul document emis de visteria domnitorului Mihail Suțu în 1785 „într-u al treilea an al domniei noastre“, inseriat în „Condica cuprinzătoare de toate sineturile vechi și nouă ale moșiei Agiești din sud Ilfov și ale moșiei Dărmăneștii din sud Prahova, hrisovul și alte cărți domnești pentru citeva mili și agiutoruri ce s-au făcut de la domnie școlii și bisericii de la Agiești, precum înainte toate se vor arăta anu-

² Părnută Gh., *Contribuții la cunoașterea începuturilor învățămîntului sătesc în Țara Românească* în: *Din istoria pedagogiei românești*, Vol. II, București, Editura didactică și pedagogică, 1966, p. 79. Vezi și Strempel G., *Copiști de manuscrise românești*, Vol. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1959.

³ Arhivele Statului, Mitr., mss. 141, f. 121.

⁴ *Ibidem*, mss. 256, f. 267, v. — 208.

⁵ V. A. Urechia, *Istoria românilor. seria 1774—1800*, Vol. III, București, 1894, p. 25 și următoarele.

⁶ Arhiva M.I.M.B., mss. 13039, doc. 14024, 14026—14028.

me“⁶ — este cel mai important nu numai pentru faptul că pune bazele acestei școli ci și pentru aceia că pe marginea lui se pot trage o seamă de concluzii privind procesul de împămintenire a fanarioșilor și a descendenților lor, precum și unele concluzii referitoare la mobilul ce stătea la baza „nețărnamuritei lor dragoste de neam și țară“.

Școala a luat ființă și a funcționat pe moșia beizadelei Grigorie Suțu și a soției sale Safta, descendentă a boierilor Dudești. Hrisovul subliniază din capul locului că inițiativa de a organiza această școală, parte componentă a unui plan mai larg, a aparținut proprietarului moșiei care „...au arătat domniei mele că la moșia ce se numește Agiești din plasa Mostiștii din sud Ilfov au hotărât ca să-și facă casă și temeiu unde are să facă și deosebită școală cu dascăli la care să învețe carte rumânească 30 de copii fără plată... pentru folosul pămîntenilor mai virtuos adevă de a se afla la învățătură fără plată 30 de copii pămînteni în toată vremea“⁷.

Hrisovul asigură numitei școli și biserici „pentru procopseala ucenicilor și plata dascălului“ următoarele venituri :

— dreptul de a ține 150 de oameni aduși din străinătate și „fără pricine de dajde“ ;

— dreptul de a ține două bilciuri pe an și deosebit /de acestea, tirg în fiecare duminică, din vama lor să se asigure cheltuielile cele orînduite ale școlii și ale bisericii ;

— de asemenea școlii îi este orînduit venitul vinăriciului din 21 de popoară (sate) din județele Rîmnice, Saac, Olt ;

— deosebit de acestea și isprăvnicelul moșiei era apărat de dajdiile visteriei și scutit de dijmărit și vinărici, iar doi preoți și un diacon erau scutiți de toate dările bisericesti și politicești ; totodată doi grămățici și dascălul din școală beneficiau de scutirile de mai sus.⁸

Aceiași domnitor printr-un alt hrisov din 8 august 1785 asigură școlii și bisericii încasarea goștinăritului din toată țara“... pentru un rămător ce iese din țară 8 bani... iar de va fi sudit rusec sau nemțesc să ia numai 3 la sută pe care sînt datori ai da suditul la mărfurile lor“.⁹

La aceeași dată se acordă scutire de toate orînduirile pentru 4 scaune de carne din București și dreptul de a lua pe an cîte 150 bolovani de sare pentru trebuința casei și școlii.¹⁰

La 15 martie 1786 casa și școala beizadelei Grigorie Suțu mai este îndreptățită să încaseze vinăriciul dela alte nouă popoară neînchinată din județul Dimbovița.¹¹

În domniile sale următoare Mihail Suțu va reînoui hrisoavele din prima lui domnie,¹² lucru pe care de altfel îl vor face, parțial sau chiar

⁶ Ibidem, mss. 13039, f. 40.

⁷ Ibidem, f. 41.

⁸ Ibidem, f. 43 v.

⁹ Ibidem, f. 50.

¹⁰ Ibidem, f. 50 v.

¹¹ Ibidem, f. 53.

¹² Ibidem.

în întregime — și succesorii săi la tronul Țării Românești : Constantin Hangerli, Alex. Moruzi, C-tin Ipsilanti, Ion Gh. Caragea precum și Gheorghe Caragea¹³ care la 14 august 1817 întărește școlii și bisericii din Agiești dreptul de percepere a vinăriciului de la „popoarele“ din județul Dimbovița. Acesta este ultimul document pe care-l posedă arhivele M.I.M.B. referitor la școala sătească de la Agiești.

Documentele mai sus menționate nu ne dau știri privitoare la conținutul învățăturilor predate în această școală. Dar, prin analogie cu alte școli de același nivel, din diferite circulare ale domniei și ale mitropoliților privind organizarea școlilor, precum și din însemnările unor vechi dascăli, reiese că în școlile sătești se transmiteau cunoștințe elementare cu conținut laic și religios, acesta din urmă fiind impus de autoritatea culturală a bisericii asigurată prin însăși menținerea relațiilor feudale. În așezământul din 1741 a lui Constantin vodă Mavroordat se sublinia că pe copii „întîiași dată să-i învețe ruga și credința“ pe care „să le învețe pe înțeleș“, dar se menționa de asemenea ca dascălii „să-i învețe a scrie“. ¹⁴

Copiii erau trimiși la școală atît spre a se pregăti să devină viitori slujitori ai bisericii, grămăticsi și dieci pe lângă cancelarii sau dregătorii locale, cît și pentru a face față necesităților de fiecare zi care revendicau cunoștințe din ce în ce mai variate. Eliberîndu-se din rumânie țărani erau interesați în cunoașterea scrisului și cititului pentru a putea participa la întocmirea diverselor acte de vînzare-cumpărare care abundă în sec. al XVIII-lea. Delimitarea pămînturilor, trasarea hotarelor cereau posedarea unor cunoștințe elementare de aritmetică și geometrie.

Răspîndirea cunoașterii de carte cît și a unei culturi mai legate de cerințele economice, de practicile zilnice ale vieții — era reclamată deci de însăși procesul logic de dezvoltare a societății românești din acea vreme. Aceleași necesități vor determina elaborarea și tipărirea primelor cărți speciale pentru învățămîntul elementar — bucoavnele. Prima bucoavnă tipărită în limba vorbită de popor pentru Țara Românească a apărut la Rîmnic în 1749. Pe lângă bucoavne în școli mai erau utilizate ca manuale pentru învățarea cititului cărțile pe predici, unele cronici și cărți populare, acestea din urmă marcînd pătrunderea elementelor de cultură laică în conținutul procesului instructiv-educativ. ¹⁵

Dar pornind de la analiza documentelor școlii de la Agiești se pune legitima întrebare : preocuparea pentru răspîndirea învățaturii în rîndurile poporului — afirmată în mod repetat de către domnii fanarioți în hrisoavele lor — era oare dezinteresată ?

Analizînd din acest punct de vedere doar primele trei hrisoave ale domnitorului Mihail Suțu privind înzestrarea „cu mili și agiutoruri domnești“ a școlii și bisericii din Agiești, nu putem da un răspuns afirmativ.

¹³ *Ibidem*, f. 104—105 ș. a. ; doc. 14024—14026—14028.

¹⁴ *Uricariul IV*, Iași, 1857, p. 401.

¹⁵ *Din istoria pedagogiei românești*, vol. II, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1966, p. 97.

Cum se explică faptul că o școală dintr-o așezare sătească care în 1835 nu avea mai mult de 77 de gospodării ¹⁶ beneficia între 1785—1817 de veniturile pe care le producea încasarea vămii unui tirg săptăminal și a două bilciuri anuale, încasarea goștinăritului din toată Țara Românească și a vinăriciului de la peste 30 de sate din 3 județe diferite, venituri care întreceau cu mult cheltuielile (la nivelul epocii de atunci) de școlarizare a 30 de copii și a simbriei umilului lor dascăl ?

Răspunsul ni-l dă însuși domnitorul în preambulul hrisovului din august 1785 : „...am binevoit a hotări să dăm soție după lege luminatului și iubitului nostru fiu Grigorie Suțu voievod una dintre aceste fiice după dar... și cu acest mijloc unind firea cu darul să ne arătăm părinte ade-vărat și la fii după dar ca și la fii după fire fiindcă după această unire fiul după fire se face și fiu după dar și pămîntean și să împărtășește tuturor acelora ce sînt împărtășiți pămînteni adevă da moșii, vii, case, mori, vite și alte namiestii am cugetat să-i hărăzim din domneștile noastre daruri ca unui pămîntean den acele daruri ce sînt împărătășiți și toți pămîntenii”. ¹⁷

Considerăm că citatul nu are nevoie de comentarii !

Deși concluzia care se desprinde este aceea că în majoritatea cazurilor de înființări de școli pe moșiile boierești mobilul inițiativei boierilor era acela al înmulțirii surselor lor de îmbogățire (excepție făcînd Radu și Dinicu Golescu cu școala din Golești) prin obținerea a o serie întreagă de avantaje materiale din partea domniei — care din punct de vedere politic era obligată să susțină asemenea inițiative pentru a cîștiga pe cît posibil și cu orice mijloace simpatia poporului — înmulțirea și funcționarea acestor școli este un fapt pozitiv, contribuind la răspîndirea cunoașterii de carte în lumea satelor, fiind o dovadă a preocupării permanente a poporului nostru pentru știința de carte.

CONTRIBUTIONS A L'HISTOIRE DE L'ENSEIGNEMENT VILLAGEOIS DANS LA VALACHIE PENDANT LES XVIII—XIX-ÈME SIECLES ECOLE D'AGIEȘTI

RÉSUMÉ

L'auteur présente en se basant sur les manuscrits et les documents conservés dans l'archive du Musée d'Histoire de la ville de Bucarest, l'histoire de l'école d'Agiești — département Ilfov — qui a été en fonction sur les terres du fils du prince régnant, Grigore Suțu, en commençant avec l'année 1785 et s'encadrant en la catégorie d'écoles fondée sur initiative particulière.

¹⁶ C. C. Giurescu, *Principatele române la începutul sec. XIX-lea*, București, Ed. Științifică, 1957.

¹⁷ Arhiva M.I.M.B., mss. 13039, f. 40—40 v.

En se basant sur les mêmes documents, l'activité de l'école d'Agiești est encadrée dans le climat social-politique et culturel de la Valachie à la fin du XVIIIème siècle.

On souligne l'importance des documents pour l'histoire de l'enseignement villageois, ainsi que pour le fait qu'ils révèlent le processus de naturalisation des Phanariotes et de leurs descendants.

En conclusion on souligne le fait que, sans tenir compte de la nature des intérêts de ceux qui ont organisé des écoles dans le milieu rural, l'augmentation et le fonctionnement de ces écoles pendant les XVIIIème—XIXème siècles (jusqu'en 1838) est un fait positif qui est une contribution à la diffusion du savoir lire et écrire dans le monde des villages, marquant et facilitant ainsi le vaste processus d'encadrer ce monde dans la vie politique du pays.
